

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra filozofie

Myšlenkový experiment Franka Jacksona

Bakalářská diplomová práce

Vypracovala:
Jitka Fischerová

Vedoucí práce:
Mgr. Filip Tvrdý, Ph.D.

Olomouc 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem veškeré použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne 15. května 2018.

.....

Jitka Fischerová

Anotace

Práce je zaměřena na myšlenkový experiment Franka Jacksona s geniální neurofyzioložkou Mary. V první části je popsán fyzikalismus, filosofický směr, vůči kterému se Jackson vymezuje. Ve druhé části je představen samotný argument o Mary, další argument o Fredovi a Jacksonovy představy o kváliích. Třetí část se věnuje Danielu Dennettovi, významnému filosofovi mysli, který přichází s vlastními návrhy úpravy argumentu. Zabývám se zde jeho experimenty Modrý banán, Mary z bažin nebo RoboMary. V závěru se vracím k Jacksonovi, který po několika letech přijal teorii fyzikalismu, a popisuji důvody, které ho k tomu vedly.

Klíčová slova

Frank Jackson, Daniel Dennett, vědkyně Mary, myšlenkový experiment, fyzikalismus, kválie, barevné vidění, filosofie mysli, RoboMary

Abstract

The thesis is focused on Frank Jackson's knowledge argument featuring genius neuroscientist Mary. The first part of thesis describes physicalism that is denied by Jackson. In the second part, the knowledge argument, argument about Fred and Jackson's ideas about qualia are introduced. The third part describes Daniel Dennett's own suggestions on how to modify the knowledge argument, specifically Blue banana, Swamp Mary and RoboMary. In the conclusion of the thesis I bring back Jackson who's accepted physicalism after several years and I describe some reasons that led him to do so.

Keywords

Frank Jackson, Daniel Dennett, Mary the scientist, Knowledge Argument, physicalism, qualia, colour vision, philosophy of mind, RoboMary

Obsah

Úvod	6
1. Co je fyzikalismus	8
2. Frank Jackson	11
2.1 Maryin pokoj	11
2.2 „Epiphenomenal Qualia“	14
2.3 „What Mary Didn't Know“	19
3. Dennettova kritika.....	26
3.1 Modrý banán.....	26
3.2 Kvália v Dennettově pojetí	31
3.3 Tři alternativy argumentu podle Dennetta	34
4. Jacksonův odklon od svého argumentu	38
Závěr.....	41
Použitá literatura.....	43

Úvod

Filosofie mysli se zabývá studiem duševních stavů, funkcí, vlastností, do obsáhlejšího okruhu jejího zájmu spadá i problematika svobodné vůle nebo teorie identit. Ústředním tématem je však otázka po existenci, a hlavně povaze vědomí. Konkrétněji můžeme tuto otázku nazvat takzvaným problémem těla a duše. Existuje několik filosofických směrů, které přinášejí svou teorii vztahu mezi fyzickou a mentální stránkou člověka. Různé formy dualismu zastávají názor, že máme kromě tělesné schránky i duši a zažíváme pocity nezávislé na fyzickém těle (i když někteří dualisté přiznávají i duševním procesům jistou závislost na fyzických a naopak). Prosazují také myšlenku o existenci kválií, což jsou kvalitativní vlastnosti našeho vnímání a prožívání. Je to subjektivní, syrový pocit, který popisuje moji zkušenost s okolním světem, jinými slovy, umožňuje mi zažít, jaké to je.

Naproti tomu monisté věří, že člověk je tvořen jedinou substancí. V této práci nás bude zajímat fyzikalismus, který jako monistická teorie uznává fyzikální entity a jejich působení za jediný princip, na kterém je postaven celý svět. Vědomí není ničím jiným, než působením nervových vzruchů, chemických látek a biologických struktur patřících částí mozku. Kvália nemusejí razantně odmítat, mohou člověku přiznat určité subjektivní pocity, avšak nikdy neuznají kvália jako epifenomenální entity.

V této bakalářské práci se zaměřuji na jeden z nejznámějších a nejčastěji citovaných myšlenkových argumentů, který byl vůči fyzikalismu popsán. Ač se může zdát myšlenkový experiment jako velmi nevědecký a nedůvěryhodný důkaz, musíme si uvědomit, že v otázce vědomí donedávna nebylo moc jiných možností o zkoumání tohoto fenoménu. I přes různé neurologické pokusy jsme nedisponovali takovým množstvím přístrojů, které nám nyní umožňují proniknout do tajů jednotlivých částí našich mozků a zkoumat jejich působení na myšlení a pocity.

Myšlenkový experiment Franka Jacksona o geniální neurofyzioložce Mary sice není z tak dávné doby, poprvé vyšel roku 1982, ale našel si mnoho zastánců. Jackson v něm vystupuje právě proti fyzikalismu a jeho hlavní „zbraní“ je snaha o prokázání existence kválií. Tomuto argumentu věnuji celou druhou kapitolu, která čerpá hlavně z jeho dvou stěžejních článků, kterými jsou *Epiphenomenal Qualia* a *What Mary Didn't Know*.

Jackson však neslavil úspěch na všech frontách. V další kapitole představuji Jacksonova nejsilnějšího oponenta, kterým je Daniel Dennett. Jako zatvrzelý zastánce fyzikalismu se vůči Jacksonovi vyhrazuje hned několika námitkami. Vymýšlí také alternativní podoby argumentu s Mary, na kterých dokazuje, že Jackson udělal chybu již v první premise. Spokojil se zde s tím, že plné nepochopení této premisy přesto vedlo u jeho stoupenců k prohlášení argumentu za platný.

V poslední kapitole se vrátím zpět k Jacksonovi. Existují případy, kdy se filosofové nakonec vzdali svých přesvědčení a přijali protikladné stanovisko, a mezi ně se řadí i Jackson. Po téměř dvaceti letech uznal pravdu svých odpůrců a přiklonil se k teorii fyzikalismu. Jeho důvody tohoto rozhodnutí představím právě v poslední kapitole. Zajímavostí je, že ačkoliv se v tomto případě sám Jackson vzdal svého původního stanoviska, přesto je stále tolik autorů, kteří se k argumentu vracejí a přijímají ho jako platný. Naopak studií, které by se věnovaly Jacksonovu novému tvrzení, je znatelně méně.

1. Co je fyzikalismus

V prvé řadě je nutno definovat pojem fyzikalismus, uvést filosofické základy, na kterých staví jeho vyznavači, zařadit tento směr do kontextu. Pojem ‚fyzikalismus‘ byl zaveden do filosofie ve 30. letech minulého století Ottou Neurathem a Rudolfem Carnapem. Mnoho filosofů bylo zaujato pokrokem, o který se zasloužily fyzikální vědy. Princip, na kterém tyto vědy stojí, chtěli zahrnout i do svých ontologických filosofických tezí. Představovaly pro ně jediné autority, které říkají, jak co je. Zjednodušeně lze říci, že podle fyzikalismu je vše v tomto vesmíru fyzické, odvíjí se z fyzického, nebo má základ ve fyzice. Všechny objekty, entity, vztahy, ale i psychické, sociální nebo morální jevy lze zkoumat z hlediska fyziky nebo jiných fyzikálních věd. Fyzikalismus se zabývá empirickým světem.

Někdy bývá tento pojem ztotožňován s pojmem ‚materialismus‘, ačkoliv názory myslitelů se v tomto ohledu různí. Ti, kteří tvrdí, že tyto pojmy nelze zaměňovat, vyzdvihují anglické slovo ‚matter‘, tedy hmota, ze kterého je utvořen název materialismu. Ten předpokládá veškeré věci jako hmotné. Svět je tvořen pouze atomy v prázdném prostoru a vše je tvořeno prostřednictvím jejich vzájemného působení. Fyzikalismus oproti tomu vnímá univerzum jako soulad fyzikálních jevů, a to i takových, které nemusí být hmatatelné, tedy například síla. Na druhou stranu, fyzikalismus také může odkazovat ke slovnímu spojení ‚physical object‘, tedy fyzický objekt, což už se od hmoty tolik neliší. Proto se můžeme setkat v literatuře se zaměňováním obou pojmů.¹

Ontologický vztah fyzikalistického odvíjení vědomí od fyzikálního světa se pokusil vyložit v roce 1986 David Lewis svým obrázkem dot-matrix.² Černé tečky na bílém pozadí znázorňují puntíkatý vzor. Tečky, které jsou analogií fyzických věcí, jsou

---

¹ STOLJAR, Daniel, "Physicalism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.). Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/physicalism>

² DRAYSON, Zoe. "The philosophy of phenomenal consciousness." *The Constitution of Phenomenal Consciousness*, Steven M. Miller (ed.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2015, s. 281.

fundamentální proto, abychom ten vzor (tedy nefyzično) mohli popsat. Aby mohl existovat vzor, je zapotřebí libovolné uspořádání puntíků. Stejně tak vědomí závisí na fyzikálním uspořádání světa a na ničem jiném.

Taková definice je typická pro supervenience physicalism – mentální stavy jsou funkčně závislé na fyzické struktuře. Tento determinační vztah musí být dostatečně silný, aby dokázal podnítit vznik nefyzických elementů, ale zároveň dostatečně slabý, aby tyto elementy mohly získat odpovídající autonomii.³ Tento směr předkládá zavedenou teorii, aniž by se snažil hledat důvody, proč tak tomu je. Fyzikalismus má ale i další odnože – type-physicalism a token-physicalism.

Type-physicalism říká, že k tomu, abychom zažívali nějaké vědomé stavy, je nutná konkrétní mozková aktivita, která tento stav spustí. Ke vzniku myšlenkového stavu x je třeba konkrétní nervové reakce y . Tak zacházejí až do extrémů, protože předpokládají, že když nějaký živočich již na pohled prožívá bolest, ale jeho neurální aktivita nevykazuje projevy spojené typicky s bolestí, type-fyzikalisté budou předpokládat, že bolestí netrpí.⁴ Tak naprosto popírají individuální vrozené tělesné konstituce. Ve filosofii mysli je tento druh fyzikalismu znám také jako teorie identit.

Tento problém řeší token-physicalism, který předpokládá, že pro každé konkrétní x (objekt, událost, proces) existuje nějaké konkrétní fyzikální y , takže $x = y$.⁵ Bere v potaz i individualitu, neboť nervová aktivita, která spouští třeba bolest u jednoho živočicha, může být odlišná od takové, která ji spouští u živočicha jiného.

---

³ MELNYK, Andrew. "Physicalism: From Supervenience to Elimination." *Philosophy and Phenomenological Research*, vol. 51, no. 3, 1991, s. 578.

⁴ DRAYSON, Zoe. "The philosophy of phenomenal consciousness." *The Constitution of Phenomenal Consciousness*, Steven M. Miller (ed.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2015, s. 280.

⁵ STOLJAR, Daniel, "Physicalism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.). Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/physicalism>.

Jedna mentální aktivita je tedy zapříčiněna jedinečnou mozkovou aktivitou. Problémem zde je ale to, že tato rovnice se může aplikovat na jakýkoliv útvar.

Zde můžeme zmínit myšlenkový experiment *Čínský národ* filosofa Neda Blocka, který zaujímá vyhraněné stanovisko vůči funkcionalistům:⁶ Představme si, že každý občan miliardového čínského národa dostane telefon s dvěma výstupy, kterým bude v určenou dobu volat lidem sepsaným na obdržném seznamu. Telefonování je načasováno tak, aby odpovídalo přenosu nervových vzruchů v mozku při pocitu bolesti. To znamená, že v určité chvíli jedna skupina lidí začne volat druhé skupině, ta poté třetí skupině a tak dále, takže výsledná situace simuluje chování lidského mozku. „Duševní stav“ je prostřednictvím druhému výstupu z jejich přístrojů promítnut na satelitech, které se vznášejí nad Čínou a představují tělo člověka. Nabízí se námitka, že nelze srovnávat lidi jednající podle příkazů s nervovými vzruchy. Pro fyzikalisty je ale taková otázka irelevantní, jelikož je nezajímá struktura a jednotlivosti daného předmětu, nýbrž jeho obecné schéma.

Nyní, když jsme si představili fyzikalismus i jeho podoby, snáze pochopíme myšlenkový experiment, který zkoncipoval Frank Jackson, jakožto absolutní odmítnutí fyzikalismu. Nebyl zdaleka jediný, kdo se tohoto úkolu chopil. Vědomí jako aktivní a zcela autonomní součást fyzického světa je přijímáno mnoha filosofy teorie mysli. Ostatně právě vědomí a kvalia, která jsou popsána níže, jsou nejčastějšími argumenty proti fyzikalismu.

---

⁶ DRAYSON, Zoe. "The philosophy of phenomenal consciousness." *The Constitution of Phenomenal Consciousness*, Steven M. Miller (ed.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2015, s. 281.

2. Frank Jackson

Frank Jackson je australským analytickým filosofem. Zabývá se hlavně filosofií mysli, epistemologií, metafyzikou a meta-etikou. Vyhraněně vystupoval proti fyzikalismu. V roce 1982 sepsal esej s názvem *Epiphenomenal Qualia*, ve které poprvé představil myšlenkový experiment Maryin pokoj.

2.1 Maryin pokoj

Tento experiment Jackson popsal jako otevřenou kritiku vůči fyzikalismu. Nepřijímal jeho stanovisko, absolutně odmítal, že by svět byl postaven pouze na fyzikálních základech. Doslova ve zmíněném článku napsal:

Nic, co by mi kdo mohl říct o fyzikálních jevech, nezachycuje vůni růží, například. Tudiž, fyzikalismus je neplatný. ... Je naneštěstí pro nás mnoho takových, kteří neshledají tuto premisu intuitivně zřejmou. Mým úkolem tedy je, přinést argument, jehož premisy budou očividně zřejmé pro všechny, nebo alespoň pro co možná nejvíce lidí.⁷

Jackson ve fyzikalistických tezích postrádal presenci psychologických aspektů, tužeb člověka, bolestí a dalších mentálních stavů. Fyzikalistické vědění, jak se domníval, nestačí na vědění fenomenologické. Na vědomí a duševní stavy nesmí být zapomínáno, neměly by se popisovat jenom jako pasivní složky závislé na fyzičnu.

Jeho experiment naléhá právě na myslitele přesvědčené o fyzikalistickém učení, kteří ignorují podle Jacksona fakt, že jejich směr nezohledňuje a ignoruje vědomí

---

⁷ JACKSON, Frank. "Epiphenomenal Qualia." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004, s. 40.

a mentální fenomenologii.⁸ I jiní filosofové představili své myšlenkové experimenty za účelem znehodnotit fyzikalistické teze. Například Nagelův *Jaké je to být netopýrem*, Feiglův experiment s mimozemským super-vědcem, či Robinsonův s hluchým vědcem.⁹ Dokonce Jackson má další, méně známý experiment, velmi podobný tomu s Mary. Popisuje v něm Freda, který má dokonalejší vidění než kdokoliv jiný. Vidí minimálně jednu barvu navíc. Rozlišil si pro sebe barvy Červená1 a Červená2, které vidí jako neprosto odlišné barvy, něco jako když my vidíme žlutou a modrou. Když se pokoušel vysvětlit ostatním, jak vypadají, nepovedlo se mu to. Jak tedy zjistíme, jak ta barva, kterou vnímá pouze on, vypadá? I kdybychom znali přesnou strukturu Fredova mozku a funkci optického aparátu, nemůžeme to zjistit. Máme veškeré fyzikální informace, nicméně o Fredovi přesto vše nevíme. Z toho vyplývá, že fyzikalismus ve svém tvrzení něco opomíná. To, že Fred prožívá tuto zkušenost, je faktem. A tento fakt fyzikalismus ignoruje, jelikož nám podle Jacksoných slov žádné množství fyzických informací neobjasní tuto zkušenost.¹⁰

Myslím si, že Jacksonovo upínání se na vědomí druhého člověka je jeho prvním kamenem úrazu. Definice fyzikalismu říká, že vše je fyzikální, nebo z fyzikálního odvozené. To se ale podle mého názoru nevylučuje s individuálním vědomím. Já nejsem Fred, proto nevím, jaké je to být Fredem. Jeho vědomí je totiž závislé na jeho mozku, zatímco moje vědomí je závislé na mém mozku. Ale individuální zkušenost fyzikalistické teorii neodporuje. Asi každý si může vybavit situaci, kdy jsme se nemohli s druhým člověkem shodnout na tom, jakou barvu má nějaký kus oblečení. On tvrdí, že zelenou, já, že modrou. Jedná se ale o stejný objekt našeho zájmu, stejnou zkušenost. Ještě zajímavějším příkladem je fotka modro-černých šatů, která, ne tak dávno, kolovala po sociálních sítích. Šaty někteří jedinci ovšem viděli jako zlato-bílé.

---

⁸ JACKSON, Frank. "Foreword: Looking Back on the Knowledge Argument." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004, s. XVI.

⁹ STOLJAR, Daniel a Yujin NAGASAWA. "Introduction." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004, s. 10-11.

¹⁰ Tamtéž, s. 12.

K takovým odlišnostem ve vnímání dochází, neboť percepce nás všech je založena na druhu našich čípků v oční sítnici a jejich schopnosti zpracovávat vlnové délky světla. Naše přesvědčení o barvě objektu je dáno strukturou našeho mozku a oka, zapojením určitých oblastí mozku, osvětlením předmětu, možnými defekty v oku apod. Je tedy založeno na fyzikálním uspořádání lidského těla, objektu a okolních podmínek. Přesto toto uspořádání může být odlišné, a proto i naše zkušenost jiná, než zkušenost ostatních lidí, potažmo Freda.

Argument o Mary se však stal nejdiskutovanějším Jacksonovým myšlenkovým experimentem. Nyní si již popíšeme samotný argument. Skládá se ze dvou hlavních tezí: Zaprvé, Jackson tvrdí, že Mary ví před svým propuštěním z černobílé místnosti vše o fyzickém světě, co vědět lze. Zadruhé, když je Mary propuštěna, naučí se něco nového. Argument, stejně jako mnoho dalších myšlenkových experimentů, je založen na intuici, která je hluboko zakořeněna v lidské psychologii. Na intuici, která je přesvědčena o tom, co je pravdivé a možné. Zde je znění experimentu:

Geniální neurofyzioložka Mary je zavřena do černobílé místnosti bez oken. Ona sama má celé tělo nabarvené bílou barvou a na sobě černé šaty. Všechny informace o světě, které zde získává, jsou z knih s černobílými obrázky a z černobílé televize. Tyto informace jsou však vědeckými poznatky z fyziky, chemie, biologie a kognitivních věd a Mary má nadprůměrné schopnosti chápání nových informací a jejich následné udržení v paměti. Mary je tak navzdory omezením, ve kterých pracuje, obeznámena s fyzikální podstatou našeho světa, veškerým fyzikálním působením, s neurofyziologií člověka i všech ostatních vnímajících tvorů, i s tím, jak neurofyziologie ovlivňuje jejich působení s okolním světem.¹¹

Je možné, aby Mary na základě informací, které se o světě venku naučila, věděla, jaké to je, vidět červenou barvu? Jackson předpokládá, že ne. Navzdory tomu,

---

¹¹ JACKSON, Frank. *The knowledge argument*. Richmond Journal of Philosophy, vol. 1, no. 3, 2003, s. 6-10.

že se naučila Mary o světě vše, co se naučit lze, postrádá znalost lidské zkušenosti s barevným viděním. Po opuštění černobílé místnosti při pohledu na červenou barvu získává novou zkušenost a informaci o tom, jaké to je vidět něco červeného. Předtím toto nemohla předvídat a je tak nucena si přiznat, že její znalosti o psychickém světě ostatních lidí nejsou kompletní. Závěrem tak je, že v černobílé místnosti Mary nevěděla vše o světě venku. Zato věděla vše, co lze vědět o světě fyzikálně. Tudíž, existuje něco, co odporuje zákonům fyzikalismu. Tudíž, fyzikalismus je neplatný.¹²

V následujících podkapitolách rozeberu dva Jacksonovy články, ve kterých se zabývá právě tímto experimentem a kritikou fyzikalismu. Prvním z nich je článek s názvem *Epiphenomenal Qualia* z roku 1982, který byl publikován v prestižním akademickém časopise *The Philosophical Quarterly*. Druhým je článek *What Mary Didn't Know*. Ten byl zveřejněn v roce 1986 akademickým měsíčníkem *The Journal of Philosophy*.

2.2 „Epiphenomenal Qualia“

Jackson v tomto článku hned na počátku uvádí, že jistě existují nějaké fyzikální informace. Informace, které je schopen si zjistit jakýkoliv člověk, pochopit je, pokud je dostatečně chytrý, a zařadit do kontextu. Ať už jde o lidské tělo nebo svět kolem nás, empiricky ověřitelné fyzické jevy mohou mít za následek vznik dalších fyzických jevů.¹³

Co však Jacksonovi ve fyzikalistickém výkladu chybí, jsou kvalia. Stejně jako existují čistě tělesné pocity, vyskytují se také mentální prožitky, které nám zprostředkovávají kontakt s realitou. A těmi jsou právě kvalia. Díky nim prožíváme chuť jídla, cítíme bolest při zranění nebo pocítujeme záchvěvy žárlivosti. Tyto prožitky se

---

¹² Tamtéž.

¹³ JACKSON, Frank. "Epiphenomenal Qualia." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004, s. 39.

dále snaží prokázat jako nefyzikální složky světa kolem nás myšlenkovými experimenty o Fredovi a Mary, které jsem zde již zmiňovala.

Následně v článku předvádí modální argument. Žádné množství fyzických informací o někom nebo něčem jiném nemá za důsledek fakt, že si je ten někdo nebo něco vědom sám sebe, nebo že něco cítí. My si dokážeme představit nějaké stvoření v jiném možném světě, které má stejnou fyzickou strukturu jako my, ale nemá vědomí o sobě samém. Co tato stvoření postrádají, není nic fyzického, proto je tu něco víc, než jen fyzično. Tudíž je fyzikalismus neplatný.¹⁴

Jestli se mohly experimenty s Mary a Fredem jevit jako intuitivní, tak v tomto případě již není o intuici pochyb. Je to jediná hnací síla celého argumentu, který je pro mě absolutně nedostatečný. Byla jsem opravdu překvapena, když jsem zjistila, kolik autorů v dnešní době používá modální argumenty k prokázání svých teorií. Možná měl Jackson tuto teorii uzavřít tvrzením, že pokud si můžeme myslet takového tvora v jiném možném světě, pak už jenom ta představa není fyzikálního původu, a tudíž je fyzikalismus neplatný. Ani s takovou tezí bych samozřejmě nemohla souhlasit, ale stále bych to vnímala jako trochu důvěryhodnější argument.

Dále Jackson zmiňuje myšlenkový experiment Thomase Nagela *Jaké je to být netopýrem?* Ten je postaven na podobném principu jako Jacksonův Fred. Pokud známe tělesnou výstavbu netopýřího těla, víme, na jakém způsobu funguje jeho orientace v prostoru, jak se chová na základě hormonálních změn v různých situacích atd., ale stejně nikdy nezjistíme, jaké to je, být netopýrem. Nemůžeme se oprostít od subjektivity. Vše, co se dozvíme o chování netopýřů, nám říká pouze to, jaké by to bylo pro nás, chovat se jako netopýr. Nikdy se nedozvíme, jaký je to být netopýrem přímo pro netopýra.¹⁵ Je to tedy trochu jiný případ než u Freda, kde byla hlavním problémem

---

¹⁴ Tamtéž, s. 43.

¹⁵ Nagel, Thomas. "What Is It Like to Be a Bat?" *The Philosophical Review*, vol. 83, no. 4, 1974, s. 439.

absence našeho vědění pouze o jeho zkušenosti s vnějším světem, nikoliv o celkové zkušenosti, jaké je to být Fredem.

Nagel poukazuje na Davida Huma, který zkonstruoval myšlenkový experiment, ve kterém tvrdí, že je možné v řadě políček odstupňovaných odstínů modré doplnit pouze na základě našich myšlenek a představ chybějící odstín.¹⁶ Naproti tomu Nagel, aby svůj experiment dotáhl k dokonalosti, se rozhodl pro argumentaci pomocí netopýra, jelikož jakožto u odlišného živočišného druhu je nesporné, že si nikdy nedokážeme představit, jaké to je, jimi být. Jejich sensorický aparát a celkově kontakt s okolním prostředím je natolik odlišný od lidských schopností, že ho Nagel považuje za dokonalý příklad pro svůj myšlenkový experiment.¹⁷ Jackson na tyto argumenty pomocí představitivosti a vžití se do jiného stvoření reaguje prostě: pokud by byl fyzikalismus platný, pak by nebylo zapotřebí imaginace, abychom mohli pochopit Fredovu zkušenost.¹⁸ Tedy imaginace ve smyslu vymýšlení nového objektu v mysli. Informace o tom by už byla v našem vědomí, ale očividně není. A to bylo jádrem Jacksonova experimentu.

Dále ještě zmíním pojetí kválie z pohledu epifenomenalistů, jak o nich hovoří Jackson na konci tohoto článku. Epifenomenalisté tvrdí, že existují nějaké epifenomény (v Jacksonově pojetí kválie), jsou tedy dualisty. Ale tyto epifenomény vznikají závisle na fyzikálních jevech. Projevy v mozku jsou tedy v této filosofii příčinou jak bolesti, tak chování, které vede k překonání bolesti.¹⁹ Mentální stavy potom už dále neovlivňují svět. Jackson obhajoval epifenomenalismus, ale v trochu upravené podobě.

V článku hodnotí kválie z hlediska Darwinovy evoluční teorie. Podle ní přežijí takové tělesné a psychické rysy, které nám umožňují přežití. Vzhledem k tomu, že my

---

¹⁶ JACKSON, Frank. "Epiphenomenal Qualia." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004, s. 45.

¹⁷ Nagel, Thomas. "What Is It Like to Be a Bat?" *The Philosophical Review*, vol. 83, no. 4, 1974, s. 438.

¹⁸ JACKSON, Frank. "Epiphenomenal Qualia." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004, s. 45.

¹⁹ Tamtéž, s. 46.

máme kválie a nižší formy života nemají, usuzuje Jackson, že kválie přežila veškerý vývoj člověka jako sekundární vlastnost. Při vzniku vlastností, které jsou nutné pro naše přežití, se totiž utvářejí i vedlejší vlastnosti. Jackson uvádí příklad ledního medvěda, který má tlustý kožich, aby přežil v zimě, ale zároveň mu takový kožich překáží v rychlosti a pohybové zdatnosti, o což evoluce neusilovala. Nevýhody kožichu jsou tedy méně významným vedlejším produktem jejich důležitosti z hlediska evoluce.²⁰

Zde by mě zajímalo, co by Jackson pověděl na instinkt. Nedohledala jsem v žádné odborné literatuře, že by se tomuto tématu nějak více věnoval. Myslím si, že instinkt by v jeho pojetí byl složkou mentální. Na základě fyzického ohrožení či působení zvenčí se utváří instinktivní myšlenková operace. Poté způsobuje další fyzické změny v lidském chování, kdy jedinec například musí uniknout z bezprostředního ohrožení a takovou reakci epifenomenalisté nepovažují za reálnou. A co víc, instinkt přece hraje důležitou roli při snaze o zachování života a je rozvíjen v živočišných evolučně. Není to tedy žádný vedlejší produkt, jak Jackson hovoří o kváliích.

Jackson nakonec řeší problém, jak je vlastně možné vědět jistě o někom, že má vědomí. Odpovídá si, že je to možné tehdy, když vidíme, jak se ten člověk chová. Ale jak může být lidské chování příčinou toho, že vím, že má kválie, aniž by toto chování bylo považováno jako výsledek kválií? Epifenomenalista přeci nemůže považovat chování nebo cokoli fyzického za projev kválií. Kválie nezpůsobují žádné fyzické procesy, ale naopak, jsou těmito procesy samy způsobovány. Tak může tedy epifenomenalista z lidského chování usuzovat na jeho příčiny v mozkové aktivitě, a z ní poté odvodit existenci kválií.²¹

Závěrem Jackson poznamenává, že fyzikalismus je nadměrně optimistickým pohledem na svět díky kontrole nad svými silami. Epifenomenalismus je v tomto ohledu podle něj omezený, jelikož kválie jsou jen vedlejším produktem evoluce a

---

²⁰ Tamtéž, s. 46-47.

²¹ Tamtéž, s. 47-48.

nejsou důležitá pro přežití. Ale je velmi pravděpodobné, že do tajů těchto skutečností se díky evoluci nikdy nemůžeme dostat, jelikož by nám takové vědění a porozumění nebylo nijak k užítku při snaze o přežití.²² Názor na fyzikalismus jako optimistickou teorii je nyní spíše úsměvný, neboť novější výzkumy již ukazují, že chování i prožívání člověka je řízeno změnami v jeho nervových buňkách.

Jackson ještě přikládá metaforu jeho pohledu na náš život. Představme si, že jsme na dně hlubokých moří objevili mořské slimáky. Tito tvorečkové mají vysoce rozvinutou schopnost uvažování. Jsou mezi nimi i filosofové, kteří se dělí na dvě skupiny – jedni si jsou jisti tím, že dokážou popsat veškeré jevy na světě. Druzí si jsou vědomi toho, že ti první ve svých teoriích něco vynechali, ale zároveň tvrdí, že žádný slimák-filosof nemůže s jistotou vysvětlit tento chybějící fenomén ve světě, který je nyní tak ovlivněn vyvíjejícími se vědami. Podle Jacksona by mohli takoví živočichové existovat, stejně jako by mohlo existovat něco nad námi, stejným způsobem, jakým my bychom existovali nad slimáky. Pokud tam něco takového opravdu je, stejně nejsme schopni to zjistit a dívat se na věci jeho perspektivou, jelikož jím nejsme.²³

Jackson zde přichází s typickým „řešením“ možná to tak je, ale my se to nikdy nedozvíme, jelikož nedisponujeme dostatečným spektrem poznávacích možností. Tvrzením, že možná existuje něco nad námi, ve mně evokuje křesťanskou představu boha, která již v dnešní společnosti podle mého názoru nemá co dělat. Oslabuje naši zodpovědnost, soběstačnost a v kontextu Jacksonova argumentu také zpochybňuje snahu o prozkoumání lidského těla a světa kolem nás a odmítá pokusy o vývoj odborných věd, jako je v tomto případě biologie, neurofyzologie a neurologie. Takovýmto zakončením argumentu se mi autor nejeví jako příliš důvěryhodný. Ostatně, v závěrečné kapitole shledáme, že ani on sám nezůstal nakonec tomuto přesvědčení věrný po celý svůj život.

---

²² Tamtéž, s. 48.

²³ Tamtéž, s. 49.

2.3 „What Mary Didn't Know“

V novějším článku z roku 1986 *What Mary Didn't Know* se Jackson vrací k argumentu s Mary. Přichází zde s tezí, že pokud fyzikalismus říká, že vše je fyzikální, znamená to, že celostní fyzikální vědění je totéž, co celostní vědění celkově. Ale Mary, která se po propuštění z černobílé místnosti naučí novou věc, do té doby nevěděla vše, co lze o světě vědět.

Jackson nejprve uvádí osvětlení tří nejdiskutovanějších problémů ohledně jeho experimentu.²⁴ Zaprvé, podle něj není tento experiment o lidské imaginaci, o tom, že si Mary nemůže představit, jaké to je, vidět červenou. Je to o nevědomosti tohoto prožitku. Je to o tom, že nevěděla, jaké je zažít nový počitek, ne o tom, že si to neuměla představit. Kdyby byl fyzikalismus platný, věděla by to a žádné imaginace by nebylo zapotřebí.

Zadruhé, to, že Mary nemá dostatečné vědění, je zapříčiněno pouze tím, že k tomu nemá dostatek informací. Z knih a televize nedokázala vstřebat veškeré informace, které o světě existují. Nedostatek vědění určitě neznámá, že si v hlavě špatně setřídila myšlenky, nebo si je špatně poskládala, nebo něco špatně pochopila. Mary je geniální a není možné, že by něco jen tak přehlédla.

Zatřetí, vědění, které v uzavřené místnosti neměla, se netýkalo jí samotné, ale ostatních lidí. Když neznala zkušenost vidění červené barvy, bylo tomu tak proto, že neměla dostatek faktů, ze kterých by mohla o tomto zážitku čerpat informace. Venku poté vidí červené rajče a uvědomuje si, že měla omezené znalosti o zkušenostech ostatních. Fakt, že se ona naučila něco nového po jejím propuštění, je irelevantní. Předtím neměla dostatek faktů k získání takových vědomostí, neboť byla zavřená v černobílé místnosti. O svým zkušenostech tedy věděla maximum, byť touto situací,

---

²⁴ JACKSON, Frank. "What Mary Didn't Know." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004, s. 52.

omezené. Ovšem o ostatních lidech měla také všechny vědomosti i bez omezení na černobílou místnost, jelikož oni v té místnosti nebyli. A když uviděla poprvé červenou barvu, naučila se, že předtím neměla veškeré vědění o zkušenostech ostatních lidí.

Jackson také v tomto článku odpovídá na tři námitky od Paula Churchlanda, kanadského filosofa, významně se angažujícího v neurofilosofii a filosofii mysli. První námitka se týká použití slovesa „vědět“ v dvojím významu. Jacksonův argument s Mary lze formulovat do dvou následujících premis a závěru:²⁵

- (1) Mary před svým propuštěním zná veškeré fyzikální informace, které lze znát o ostatních lidech.
- (2) Mary před svým propuštěním nezná veškeré informace, které lze znát o ostatních lidech (protože se o nich naučí něco nového, když je propuštěna).
- (3) Tudíž, existují pravdy o ostatních lidech (i jí samotné), které unikají fyzikalistické teorii.

Churchland považuje typ znalosti popisovaný v první premise za odlišný, než v druhé premise. V první premise znalost odkazuje na Maryiny vědomosti o fyzikálních jevech, ve kterých nemá žádné mezery a znalosti tak může být přisouzena nějaká pravdivostní hodnota. Je to znalost na základě faktů. V druhé premise je znalost již zasazena do nějakého kontextu vědění, nenáleží jí pravdivostní hodnota a je to tedy znalost na základě obeznámenosti. Zjišťuje nedostatky svých dřívějších poznatků až po konfrontaci s vnějším světem.²⁶ Churchland proto navrhl přepis argumentu v následujícím znění:

- (1) Mary zná vše, co lze znát o stavech a vlastnostech mozku.

---

²⁵ STOLJAR, Daniel a Yujin NAGASAWA. "Introduction." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004, s. 13.

²⁶ CHURCHLAND, Paul. "Knowing Qualia: A Reply to Jackson." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004, s. 164.

- (2) Situace po jejím propuštění z černobílé místnosti není případem, kdy Mary zná vše, co lze znát o pocitech a jejich vlastnostech.
- (3) Tudiž, pocity a jejich vlastnosti nejsou to samé, co stavy mozku a jeho vlastnosti.²⁷

Jackson tento Churchlandův návrh argumentu hodnotí jako nepřesný. Původní myšlenkou mělo být tvrzení, že Mary před svým propuštěním ven neměla kompletní vědomosti o mozkových stavech a jejich vlastnostech, jelikož neznala kválie, která jsou podle Jacksona spojena právě s těmito stavy mozku. O čem naopak měla kompletní vědění, byly fyzikální záležitosti. Poté už není důležité, jakým typem vědomostí oplývá. Naopak je důležité, co vůbec zná. Pokud v černobílé místnosti zná všechno fyzikální, nabízí se otázka, jestli je to celkově vše, co lze znát o našem světě. A to je pro Jacksona primární otázkou. Nezajímá ho už, s jakým typem znalostí je Mary obeznána předtím a poté, jde mu pouze o to, ukázat, že je zde něco víc, než co hlásá fyzikalismus, neboť o kváliích neměla Mary potuchy, dokud nezažila jejich přímou zkušenost.

S další námitkou Churchland tvrdí, že pokud by byl Jacksonův argument platný, vyvracel by zároveň i látkový dualismus. Experiment by platil stejně, pokud by „veškeré fyzikální informace“ v první premise byly nahrazeny „veškerými ekto plazmatickými informacemi.“ Ekto plazmou zde Churchland myslí, dle slovníku dualistů, substanci nezávislou na hmotě. Mary by tedy v tomto případě byla odborníkem na ekto plazmu. Takové vědění by ale bylo užitečné, nebo naopak zbytečné k pochopení, jaké je to vidět červenou, stejně jako bylo v původním argumentu vědění o fyzikálních zákonitostech. Mary by po propuštění z černobílé místnosti stejně zažívala něco nového při spatření červené barvy. Tak Churchland usuzuje, že argumentem založeném na stejném

---

²⁷ JACKSON, Frank. "What Mary Didn't Know." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004, s. 53

principu, jako je ten Jacksonův, pouze s jinou látkou, bychom mohli zpochybnit i látkový dualismus.²⁸

V obou případech je takový argument nedostatečný, neboť pracuje pouze s věděním na základě faktů, a ne s věděním získaným zkušeností. Churchland není dualistou, ale tento příklad předkládá, aby dokázal, že argument, jako je ten Jacksonův, je nepřijatelný, a to ne kvůli nějaké nedokonalosti fyzikalismu. Je neplatný, protože pokud by byl platný, pak z toho důvodu, že žádné množství diskurzivního vědění v jakémkoliv oboru nepředstavuje nediskurzivní formu vědění, kterou Mary v místnosti postrádá.²⁹ A to není dostatečným důkazem pro zpochybnění fyzikalismu, neboť taková teze by se dala použít na jakoukoliv teorii zohledňující aposteriorní poznání. Argument je tedy neplatný. Tím se vlastně Churchland opět vrací ke své první námitce. Tímto ztotožňováním typů vědění – získávaného buď z faktů, nebo ze zkušenosti – podle Churchlanda není možné vyvrátit, ani dokázat žádnou teorii. A právě tohoto prohřešku se Jackson dopouští.

Již první premisa není podle Churchlanda pravdivá, tudíž je celý úsudek neplatný. Jackson tvrdí, že Mary zná veškeré fyzikální jevy a vlivy, které mohou nastat u ostatních lidí. Churchland však namítá, že Mary v černobílé místnosti nezažila přesné uspořádání a reakce synaptických spojů a neuronů v odpovídající oblasti mozkové kůry, která umožňuje zpracovávání vizuálních informací a aktivuje se při zapojení zrakového aparátu.³⁰

Když posléze uvidí červenou barvu, zaktivují se i její tělesné funkce, sítnice na základě vjemu vyšle signály do mozku a Mary je tak schopna rozpoznávat barvy. Nejde tedy o jev, který by se dal naučit pouhým studováním informací. Je to situace, kterou musíme prožít, abychom získali náležité porozumění. Churchland tak vyvozuje, že

---

²⁸ CHURCHLAND, Paul. "Knowing Qualia: A Reply to Jackson." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004, s. 168.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž, s. 169.

existují fyzikální informace o ostatních lidech, které ovšem Mary nezná. První premisa je tak nepravdivá. Mary nezná veškeré fyzikální informace týkající se ostatních lidí, které znát lze.

Jackson odpovídá na Churchlandovu analogii argumentu s ektooplazmou jednoduše. Pokud je experiment platný vůči fyzikalismu (což samozřejmě je), tak je platný i vůči dualismu. Na každou podobnou redukční teorii lze aplikovat tentýž vzorec. V tomto případě by se Mary v místnosti učila z černobílé televize a černobílých knih veškeré informace o kváliích, namísto fyzikálních entit. Stejně jako v prvním případě by se však Mary o kváliích z těchto zdrojů nemohla dozvědět vše, co se dá a po vlastní zkušenosti by nabyla nových informací.

Tato situace je však podle Jacksona irelevantní, protože je zřejmé, že černobílá obrazovka nás může informovat o skutečnosti, že kvália, pro která používáme označení „žlutá“ se odlišují od kválií, která označujeme jako „modrá,“ ale nemohou nám přiblížit náš pocit při reálné zkušenosti s barevnými objekty.³¹ Tím se vlastně ocitáme u totožného problému, jaký Jackson předkládá v důkazu proti fyzikalismu. Na dvě otázky tak odpovídá stejnou odpovědí. Zčásti tak vlastně přejímá Churchlandovu tezi, že žádnou teorii poznání nelze popřít nedostatečným věděním. Jackson však ze stejného základu vyvozuje jiné následky, totiž že z nedostatečného věděním vyvstává důkaz, že existují nefyzikální entity. Ztotožňuje tedy ve fyzikalistické teorii věděním a fyzikálně.

V poslední námitce Churchland předpokládá, že pokud si Mary v uzavřené místnosti nedovedla ani představit, jakou zažije zkušenost po spatření červené barvy, nevěděla tím pádem vše, jak tvrdil Jackson. Nakonec ještě vyzývá Jacksona a ostatní, kteří ještě nejsou přesvědčeni o pravdivosti fyzikalismu, k inovativnějšímu bádání v sobě samém. Říká, že jako děti jsme byli lidovou psychologií vedeni k víře, že je naší součástí duše, která se vymyká fyzickým zákonitostem a my ji nejsme schopni nějak

---

³¹ JACKSON, Frank. "What Mary Didn't Know." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004, s. 55.

zřetelněji uchopit a popsat. Nyní volá po změně, musíme uchopit naše nitro stejně vědecky, jako jsme uchopili celý vesmír kolem nás. Už si při pohledu na oblohu neobjasňujeme vznik a postavení hvězd prostřednictvím mýtů. Již dávno jsme se naučili vědecky zkoumat svět kolem nás, chápat tmavé nebe jako nekonečný prostor plynu a prachu a gigantických hvězdných struktur přitahovaných k sobě zákony přitažlivosti.³² Proč se tedy v otázce našeho nitra stále bráníme nějakému vědečtějšímu pojetí? Místo pojednávání o špatně definovatelných kváliích bychom se měli zaměřit na projevy naší mozkové aktivity, na nervové vzruchy, na autentické funkce jednotlivých částí mozku.

Jackson pouze stručně odkáže na svou již jednou předloženou tezi, že jeho myšlenkovému experimentu jde o to, ukázat, že Mary neměla potřebnou vědomost pro odhad následné zkušenosti. Fakt, že si to nedokázala představit, není důležitý, protože Jackson pracuje s aktem vědění, ne imaginace. Pokud Maryino vědění není úplné, potom je fyzikalismus neplatný, nehledě na její schopnosti imaginace.³³

Churchland vlastně již v první námitce předložil názor mně velmi blízký. Nedávala bych, na rozdíl od Jacksona, rovnítko mezi fyzické entity a fyzikální působení a schopnost toto poznat. Ano, Jackson má pravdu, že nejsme schopni poznat, jak prožívá a vnímá druhý člověk. I když v dnešní době je už i takový výrok diskutabilní, neboť se vědci v laboratorních podmínkách neustále o takové pokusy snaží. Zmínit můžeme například experiment, při kterém dostane jedinec v oblasti břicha elektrody, které simulují porodní bolesti. Vnímání bolesti je možná snazší nasimulovat, než vnímání barev, či celkového myšlení. Proto se tedy zdržíme u názoru, že prožívání a vnímání druhého člověka nejsme schopni na základě každodenních podmínek poznat, a to ani za vysoké schopnosti empatie. To podle mě ovšem není vyvrácením fyzikalismu. Jak jsem již zmínila u myšlenkového experimentu s Fredem, i zde mám

---

³² CHURCHLAND, Paul. "Knowing Qualia: A Reply to Jackson." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004, s. 172.

³³ JACKSON, Frank. "What Mary Didn't Know." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004, s. 56.

v podstatě stejný problém. Jackson považuje nemožnost poznání zkušenosti druhého jako překážku ve fyzikalistickém pojetí. Neuvažuje již tak, že zkušenost, byť rozdílná, má stále základy ve fyzické struktuře lidského těla a mozku.

3. Dennettova kritika

V této kapitole se již zaměřím na jednoho z největších oponentů Jacksonova experimentu, kterým je Daniel Dennett. Americký filosof myslí, kognitivní vědec a autor mnoha odborných knih a článků, současně působící na Tuftsově univerzitě, je označován také za jednoho ze čtyř jezdců nového ateismu. Spolu s biologem Richardem Dawkinsem, neurovědcem Samem Harrisem a novinářem Christopherem Hitchensem kritizuje náboženství a podněcuje k racionálním otázkám namísto jeho slepého následování.

V této práci nás však bude zajímat jako jeden z největších odpůrců kválií. Představím zde jeho kritiku Jacksonova argumentu a následně jeho vlastní úpravy experimentu. Jak sám uvádí v předmluvě ke své knize *Consciousness explained* z roku 1991, vztahu těla a myslí se začal věnovat již jako student prvního ročníku univerzity po přečtení Descartových *Meditací*. Tehdy pro něj bylo záhadou, jak by jeho myšlenky a pocity mohly zapadat do stejného světa jako nervové buňky a molekuly. Po třiceti letech v této knize podává ucelenou teorii o vědomí, ve které lze však dle jeho slov jistě stále najít chyby, které snad vyprovokují ostatní myslitele k podání lepších odpovědí.³⁴

3.1 Modrý banán

K Jacksonovu experimentu se vyjadřuje přímo v kapitole „*Epiphenomenal*“ *Qualia*? Tento argument zde označuje jako neplatný, neboť není nic víc, než intuitivní pumpa.³⁵ To znamená, že my si můžeme myslet, že jsme ho pochopili a že jsme se dokázali vcítit do problému, ale ve skutečnosti jen tak intuitivně tušíme, jak to autor

---

³⁴ DENNETT, Daniel. *Consciousness Explained*. New York: Back Bay Books/Little, Brown and Company, 1991, s. xi.

³⁵ Tamtéž, s. 399.

myslel a nepokoušíme se vědomě proniknout do jádra problému. Konkrétně se tento případ týká již první premisy argumentu, tedy že Mary zná veškeré fyzikální informace o světě. Pokud o takové premise nepochybujeme, znamená to, že nepostupujeme dle jejich instrukcí. A k takové situaci dochází intuitivně, neboť my si nejsme schopni představit, jaké to je, mít vědění o veškerých fyzikálních informacích na tomto světě. V našich silách je možná představit si, že Mary toho ví opravdu hodně. Možná, v kontextu argumentu, si někteří dokonce představí, že Mary ví všechno, co člověk může v jejích době vědět o neurofyziologii barevného vidění. Ale v takovém případě by Mary věděla jen zlomek veškerých informací a nebylo by tak překvapením, že se po svém propuštění ven naučila něco nového.³⁶

Dennett představuje situaci po Maryině propuštění svou vlastní adaptací Jacksonova argumentu pomocí „modrého banánu.“ Pokud se tedy Mary naučila vše, co lze vědět o světě, její zajatci ji vypustili ven a jako první reakci s barevným předmětem si pro ni připravili modrý banán. Mary by v tu chvíli okamžitě věděla, že se jí snaží obalamutit, neboť banány jsou přece žluté. Udiveným zajatcům by svoje správné přesvědčení vysvětlila asi takto: „Musíte si uvědomit, že vím *všechno* – absolutně všechno – co by kdy mohlo být známo o fyzických příčinách a účincích barevného vidění. Ještě dříve, než jste přinesli banán, jsem si zapsala veškeré detaily fyzického působení, které nastává po spatření žlutého, modrého a jakkoliv jinak barevného objektu v mém nervovém systému. Takže jsem věděla, jaké myšlenky budu mít a nebyla jsem ani trochu překvapena mou vizuální zkušeností s modrou barvou. Uvědomuji si, že je pro vás těžké si představit, že vím vše o mých reaktivních dispozicích, takže způsob, jakým na mě zapůsobila modrá barva, pro mě nebyl žádným překvapením. Pro všechny je těžké si představit následky toho, když někdo má veškeré fyzikální informace o čemkoliv.“³⁷

---

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tamtéž, s. 399-400

Na tomto upraveném experimentu tedy Dennett ukazuje, že Jackson apeluje pouze na naši intuitivní stránku, neboť nejsme schopni pojmout první premisu tak, jak on ji představuje. K zdánlivému porozumění argumentu tedy docházíme pouze pomocí intuice, nikoliv logického rozumu. Dennett tvrdí, že mu touto úpravou nešlo o prokázání toho, že by se Mary nenaučila nic nového. Pouze tím předvádí, že Jacksonův příběh nedokazuje, že se něco nového naučí.³⁸

Mary tedy disponuje opravdu rozsáhlým spektrem znalostí v oblasti vnímání a následného zpracování barev. Poznává černou a bílou barvu, různé odstíny šedé, naučila se rozdíly mezi barvami jakýchkoliv předmětů, ví, že existují různé povrchy barevných objektů, například lesklá, či matná. Dokonce zná i způsob, jakým jednotlivé barvy působí na náš nervový systém a umí to popsat odbornými neurofyziologickými termíny.³⁹ Do tohoto bodu se tedy Dennett drží stejného postupu jako Jackson. Ten však už nejde do hloubky problému, nýbrž tvrdí, že jelikož Mary poté získá nové zkušenosti, nevěděla předtím v černobílé místnosti vše.

Dennett se však stále drží fyzikalistického scénáře a pokračuje ještě víc do hloubky Maryina fyzikálního vědění. I jeho samozřejmě napadne otázka, jak Mary dokáže „zevnitř,“ subjektivně poznat již zmíněné neurofyziologické efekty odehrávající se v jejím mozku. Mary je schopna například říct o nějaké barvě, že není červenou. Takového soudu je schopna, neboť zaznamenává významné a specifické reakce jejího mozku, které se objevují pouze při spatření červené barvy. Mary má podle původního argumentu dostatek informací k tomu, aby odvodila, jak fungují „barevné detektory“ v jejím mozku. Ví tedy, že při pohledu na modrý objekt se aktivují určité detektory v mozku, podle kterých pozná, že objekt, na který se dívá, je modrý. Není to zrovna

---

³⁸ Tamtéž, s. 400.

³⁹ Tamtéž.

obvyklý způsob rozpoznávání barev, ale jak píše Dennett, Mary není obyčejným člověkem.⁴⁰

Na základě svého dokonalého vědění by tedy dokázala poznat, jaké to je, konkrétně pro ni, když vnímá nějakou barvu. Dokázala by tak porovnat rozdíly ve vnímání různých barev a určení té správné barvy ještě dříve, než by s nějakou přišla do kontaktu. Konkrétněji umí Mary vydedukovat správný úsudek o pozorování červené barvy použitím 4 765 kroků myšlenkových operací. Pochopením své mozkové struktury pak může stejným způsobem poznat, jaké to je, vidět všechny ostatní barvy a jejich odstíny.⁴¹

V pozdějším článku *What RoboMary Knows* sestavil Dennett „rozhovor“ se svým pomyslným oponentem. V něm na námitku, že si tuto dedukci o přesném počtu kroků musel vymyslet, Dennett, poněkud nevědecky, odpovídá, že je to myšlenkový experiment, což znamená, že si vše vymyslel. Těmito vymyšlenými informacemi si však podle sebe pouze dopomáhá k ucelení svého argumentu. Oponent zde také tvrdí, že je nemožné si takto odvodit správnou barvu objektu, když Mary s barvou nikdy neměla zkušenost. Dennett mu pouze odpovídá, že pro toto tvrzení nemá žádný vědecký důkaz.⁴² Taková tvrzení by se mohla zdát poměrně nepřesvědčivá pro člověka, který chce vyvrátit tezi někoho jiného. Jak jsem již ale uváděla výše, Dennettovi šlo hlavně o to, zpochybnit Jacksonův argument a jeho přesvědčení o tom, že se Mary naučí něco nového. Nekladl si již za prvotní cíl dokázat, že se nic nového nenaučí.

Nejčastější námitkou vůči Dennettovu tvrzení je, podle jeho slov, že není možné, aby Maryino vědění fungovalo tak, jak popisuje.⁴³ Jde tu ale spíše o fakt, že si člověk nedokáže představit něco, čeho sám není schopen. My nemáme Maryiny

---

⁴⁰ Tamtéž, s. 401.

⁴¹ DENNETT, Daniel. „What RoboMary Knows,“ eds. T. Alter, S. Walter, *Phenomenal Concepts and Phenomenal Knowledge, New Essays on Consciousness and Physicalism*, Oxford University Press, 2007, str. 16.

⁴² Tamtéž, s 16-17.

⁴³ Tamtéž, s. 21.

znalosti, a proto se stěží vciťujeme do jejího deduktivního myšlení, pomocí kterého objevuje, jak svět vypadá, ještě dříve, než se s ní setká. Jde tu tedy o podobný problém, jaký shledává Dennett u Jacksonova argumentu. V jeho podobě jsme si ale nedokázali představit pravdivost toho, že Mary ví všechno, a proto jsme se nevědomky uchýlovali k pozměněnému významu této premisy. Argument jsme poté v takovém případě mohli chybně považovat za platný. V Dennettově argumentu je tomu ovšem jinak, nechápeme, jak může být Mary schopná takových nepředstavitelných myšlenkových operací. V tomto případě je to ale přirozené, jelikož nemáme takové znalosti jako ona a taková skutečnost by neměla snižovat platnost argumentu.

Dennett se snaží svou teorii přiblížit obyčejným lidem, tedy nám všem, zaměněním neznámého objektu. Argument se nám nebude zdát tak nedosažitelný a nemožný vzhledem k našim schopnostem, pokud si na místo červené barvy dosadíme triangu. Představme si, že by Mary nikdy neviděla triangu, ale získala by znalosti o jeho tvaru, materiálu, barvě, využití a podobně. Zde bychom zřejmě všichni dali Dennettovi za pravdu, že Mary by pouze na základě teoretických informací dokázala poté triangu vybrat z řady jiných objektů, a co víc, nenaučila by se o něm ničemu novému.

Na to navazuje Dennett zajímavou myšlenkou – pokud lze vysvětlit několika desítkami slov, jak vypadá triangu, pomocí několika tisíce slov popsat, jak vypadá v květnu Paříž v záři měsíčního světla, proč by nebylo možné stejným způsobem miliony, nebo miliardami slov popsat, jaké to je, když vidíte červenou barvu? Mary, která je schopná se naučit a zapamatovat nekonečné množství informací, nebude dělat problém ani udržení miliardy slov v paměti. Neschopnost přijmutí Dennettovy obměny argumentu tedy podle něj spočívá v tom, že si lidé neumí představit tu neomezenou Maryinu schopnost vědění. Argument ale nemá být zvažován z hlediska složitosti pochopení, nýbrž z hlediska možnosti, či nemožnosti Mary všechny ty informace obsáhnout. Propagátory názoru, že nepředstavitelnost znamená nekorektnost,

označuje za pouhé zastánce lidové psychologie, která v nás všech zapustila kořeny, a jen těžko se jí vzpíráme.⁴⁴

3.2 Kvália v Dennettově pojetí

V dalším výkladu se budu věnovat Dennettově pojetí epifenomenálních kválií, jejichž existenci prosazuje Jackson ve svém argumentu. Epifenomény jsou dle standardního filosofického výkladu jevy, které nemohou mít žádné účinky na fyzické entity. A jelikož se nijak neprojevují ve fyzikálním světě, nelze ani s jistotou potvrdit jejich existence. Jaké mají tedy dualisté důvody pro svá tvrzení? Mohli by říct, že epifenomény ovlivňují jejich mentální, tedy nefyzický svět. Mohou tedy způsobovat různá přesvědčení a víru v něco, například v to, že epifenomenální kvália jsou mojí součástí.⁴⁵

Pokud by však takový jedinec z nějakého důvodu epifenomény ztratil, už by nemohl věřit tomu, že je má, jelikož takové přesvědčení způsobily samotné epifenomény. Kdyby říkal, že je dřív měl, byla by to pravda, ale on by svému výroku stejně nevěřil. Nezbyvalo by mu tedy nic jiného, než se vzdálit do solipsistického světa, ve kterém by byl pouze on sám, jeho přesvědčení, zkušenosti a kvália, odříznuti od veškerých fyzikálních projevů našeho světa. A epifenomény, uvězněné v takovém světě, nemůžeme považovat za důkaz toho, že existují. Subjektivní pocit nepřeváží empirický důkaz.⁴⁶

Pokud by byla kvália epifenomenální, jejich výskyt by nemohl vysvětlovat, proč se věci ve fyzickém světě dějí tak, jak se dějí, neboť podle definice epifenoménů by se

---

⁴⁴ Tamtéž, s. 21.

⁴⁵ DENNETT, Daniel. *Consciousness Explained*. New York: Back Bay Books/Little, Brown and Company, 1991, s. 402.

⁴⁶ Tamtéž, s. 403.

tyto věci děly nezávisle na nich a byly by stejné jak s epifenomény, tak bez nich. Proto neexistuje žádný empirický důvod pro dokázání pro epifenoménu.⁴⁷ Dennett považuje verifikaci za dostatečnou podmínku platnosti nějaké skutečnosti. Pro prokázání epifenomenálních kválií tak vyžaduje nějaký apriorní důkaz. Jako příklad lidské unáhlenosti v této oblasti udává analogii s epifenomenálními skřítky. Představme si, že v každém válci spalovacího motoru je čtrnáct epifenomenálních skřítků. Nemají žádnou hmotu, energii, ani fyzikální vlastnosti, nenapomáhají motoru v plynulejším, rychlejším, nebo pomalejším chodu. A pro dokázání existence těchto skřítků není žádné empirické zkušenosti, stejně jako není empiricky možné odlišit takovou hypotézu od jejích oponentů. Dennett vznáší otázku, jestli je na zavržení takové možnosti třeba verifikačního důkazu, či postačí obyčejný selský rozum.⁴⁸

Nabízí se námitka, které si je Dennett vědom, že pro skřítky „žijící“ v motorech nemáme žádný pádný důvod. Naproti tomu k předpokladu existence epifenomenálních kválií máme neustálé tendence, neboť cítíme potřebu si nějak vysvětlit, jak je možné, že vnímáme, cítíme a myslíme, a vědecké vysvětlení nám v tomto případě někdy zcela nestačí. Myslím si, že důvodem, proč hodně lidí v problému specifikace vědomí odmítá vědecký konsenzus, je touha něčím vynikat. Obecně máme pocit, že jsme kompetentnější v tom, co děláme, než ostatní lidé, že máme ty správné názory, že se chováme nejlépe, jak lze. Samozřejmě jsou situace, ve kterých sami o sobě pochybujeme, nebo nás může v tomto ohledu silně ochromit těžká životní situace či nemoc, ale za normálních podmínek máme sklony k vidění se v lepším světle. U někoho je to mírný a mnohdy nepřiznaný rozdíl, u jiného zase velice znatelný. A co je to, co nás odlišuje, co nás dělá lepšími v našich očích? Naše individualita, osobnost, originalita. A to všechno pro nás představuje pojem vědomí. Když se vědomí odvíjí od fyzické struktury mozku, který máme všichni na první pohled stejný, je pak tato výjimečnost možná? Lidé se naučili po staletích otročení a podřizování se ostatním nebo bohu ocenit vlastní velikost a nyní nechtějí, aby jim ji věda vzala. Je to víceméně

---

⁴⁷ Tamtéž, s. 403.

⁴⁸ Tamtéž, s. 404.

stejný princip jako s tématem svobodné vůle, která z biologického hlediska již byla také vyvrácena.

Dennett na námitku, že skřítkové jsou jenom jeho rozmarem, na rozdíl od věčné otázky vědomí, odpovídá další analogickou situací. Co když existují lidé, nepoznamenaní technickým pokrokem, kteří opravdu věří, že jejich auta jsou poháněna epifenomenálními skřítky? Nyní těmto lidem věda říká, že skřítkové v autech sice jsou, ale nejsou epifenomenální. Je to naše chyba, že ihned zamítáme jejich hypotézu? Dennett říká, že jakýkoliv princip, na který spoléháme, když odmítáme takový nesmysl, stačí k zamítnutí doktríny, že kválie jsou epifenomenální.⁴⁹

Kválie pro něj představují pouze náhodné vedlejší produkty jeho chemickým a biologických procesů mozku. Nesnaží se samozřejmě nikoho přesvědčit, že neprožíváme žádné pocity, nebo nezažíváme libost k určitým předmětům. Jenže tyto pocity, na rozdíl od určených mozkových pochodů a fyzikálního působení v přírodě, se dějí náhodně a ničemu už dále neprospívají.⁵⁰ To, že nesnáším špenát, není nijak důležitá informace, která nesdílí žádnou životu prospěšnou funkci, tvoří pouze, jakožto vedlejší produkt našich fyzikálních jevů, následky.

Dennett požaduje položit důkazní břemeno na ramena těm, kteří se snaží prokázat existenci epifenomenálních kválií. Na závěr nadneseně říká, že jsme vlastně všichni zombie.⁵¹ Nikdo totiž neoplývá epifenomenálním vědomím. Přiznává, že nemůže přinést jednoznačný důkaz pro svůj názor, že neexistuje vědomí, stejně jako nemůže takový důkaz získat o skřítcích žijících v motoru auta. Dennett říká: „To

---

⁴⁹ Tamtéž, s. 404.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Zde Dennett odkazuje k myšlenkovému experimentu Davida Chalmerse, který rovněž jako Jackson vystupuje proti fyzikalismu. Ve svém argumentu Chalmers tvrdí, že pokud si můžeme představit v nějakém možném světě zombie, které mají tělo totožné jako člověk, ale postrádají vědomí, pak jsou taková stvoření myslitelná. A tato možná absence vědomí podle Chalmerse činí ze zombie důkaz proti fyzikalismu, jelikož je zjevné, že vědomí je utvořeno z něčeho nefyzikálního, když jej lze odejmout z fyzického těla. (CHALMERS, David. *The Conscious Mind: In Search of a Theory of Conscious Experience*. Santa Cruz: Department of Philosophy, University of Carolina, 1995, s. 84-85)

nejlepší, co můžu udělat, je ukázat, že neexistuje žádná respektu hodná motivace pro důvěru v tyto věci.“⁵²

3.3 Tři alternativy argumentu podle Dennetta

V roce 2005 se Dennett opět vrátil k argumentu ve své knize *Sweet dreams*. Zde v kapitole *What RoboMary knows* podává tři způsoby, jakými je Mary schopna dosáhnout veškerého vědění.⁵³ Já zde budu čerpat z mírně pozměněné novější podoby tohoto článku publikovaného v roce 2007 v knize *Phenomenal Concepts and Phenomenal Knowledge, New Essays on Consciousness and Physicalism*.

V prvním způsobu poznání barev, kterého je Mary možná, Dennett podrývá Jacksonův názor, že Mary se v černobílé místnosti mohla dozvědět pouze informace z knih a televize. Dennett však říká, že Mary mohla mít možnost vidět barvy i v místnosti, a to když si například promnula oči. Dennett píše, že on sám vidí po promnutí očí tmavě indigové mžitky. Dalším takovým příkladem jsou podle něj sny. Domnívá se, že člověk, který nepřišel do kontaktu s barevnými předměty, může mít i přesto barevné sny. Zdůvodňuje to tak, že mozek tohoto jedince je již vybaven vizuálním systémem a všemi fyzickými mechanismy potřebnými k barevnému vidění. Při spatření barvy jsou pak tyto systémy zaktivovány a umožňují nám barevné vidění. A jejich spuštění nemusí být podle Dennetta zapříčiněno nejen objekty zvenčí, stačí k tomu i pouhé sny.⁵⁴

---

⁵² DENNETT, Daniel. *Consciousness Explained*. New York: Back Bay Books/Little, Brown and Company, 1991, s. 404.

⁵³ DENNETT, Daniel. *Sweet Dreams*. Cambridge: MIT Press, 2005, s. 103-130.

⁵⁴ DENNETT, Daniel. „What RoboMary Knows,“ eds. T. Alter, S. Walter, *Phenomenal Concepts and Phenomenal Knowledge, New Essays on Consciousness and Physicalism*, Oxford University Press, 2007, s. 22-23.

Mary by tak podle něj mohla jednoho dne spatřit ve svých představách či snech červenou barvu. Ve chvíli, kdy by ji obyčejný člověk viděl poprvé a nikdo by mu neřekl, že je to červená barva, by si samozřejmě nemohl být jist, jaká je to tedy barva. Ale Mary, která má vědění o všem, si po prožití snu obsahujícím červený objekt zanalyzuje své znalosti o vnímání barev. A nakonec dojde k poznání, že přesně takové reakce, které zažívala ve snu, se shodují s reakcemi mozku a nervové soustavy na červenou barvu. Tyto reakce na červenou barvu se naučila již v černobílé místnosti při studování neurofyziologických procesů.⁵⁵

Je škoda, že Dennett neprovedl, nebo alespoň nepopisuje, že by provedl, nějaké reálné pokusy na toto téma. V kontextu, který zabrušuje i do psychologie, si myslím, že je to na místě. Nabízí se zde také otázka, jak je to se slepými lidmi. I přesto, že neměli zkušenost s vnímáním barev, by podle tohoto Dennettova argumentu mohli přesto barvy vnímat ve svých představách. Anebo by namítl, že nemohou vidět barvy ani ve svých snech, neboť nemají dostatečně kompetentně uspořádaný vizuální aparát? Nedohledala jsem se Dennettovy odpovědi, nicméně v tomto případě asi musíme zůstat v kontextu myšlenkového experimentu a dokonalého vědění, na základě kterého by neměl být problém poznat barvy bez předchozí zkušenosti i pro slepé lidi. Ostatně, Mary v černobílé místnosti na tom nebyla o nic líp.

Další variaci na Jacksonův experiment pojmenoval Dennett *Swamp Mary* (tedy Mary z bažin).⁵⁶ Ukazuje Mary, která má být právě propuštěna z černobílé místnosti, když do ní udeří blesk. Mary v tu chvíli ještě stále neměla žádnou empirickou zkušenost s barevným viděním, ale bleskový výboj jí přeuspořádal mozkové oblasti do takových

---

⁵⁵ Tamtéž, s. 23.

⁵⁶ Toto pojmenování si Dennett vypůjčil do Donalda Davidsona, který na myšlenkovém experimentu, ve kterém sám figuruje, ukazuje totožnost identit. Když do stromu u bažiny udeří blesk, zabije poblíž stojícího Davidsona. Jeho tělo je rozloženo na molekuly a shodou náhod se strom, do něhož uhořel blesk, utvoří do přesné fyzikální repliky mužova těla, i když pomocí jiných molekul. Tento dvojník se poté chová a myslí stejně jako Davidson, vyleze z bažiny, setká se s jeho přáteli, které poznává. Poté se přestěhuje do jeho domu a píše článek, na kterém Davidson pracoval před svou smrtí. Nikdo nezaznamená rozdíl. (DAVIDSON, Donald. "Knowing One's Own Mind." *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*, vol. 60, no. 3, 1987, s. 443.)

struktur, že má najednou pocit, jakoby už někdy v životě viděla červenou růži. Když ji tedy potom opravdu spatří, pomyslí si jenom „ano, červená růže, nic nového.“ Podobně jako Swampman je tedy přesvědčena o dřívější zkušenosti, ale chybně, neboť za tento pocit mohou pouze jinak uskupené atomy v mozku. Dennett přidává ještě poznámku, že je to vlastně stejné, jako když si nepamatujeme, kdy jsme nějakou barvu viděli poprvé, ale přesto o ní máme vědění a víme, jak vypadá.⁵⁷

Třetí alternativou k Jacksonovu experimentu je RoboMary. V tomto případě je Mary robotem, který nemá barevné vidění. Kamera, kterou snímá okolní svět, je černobílá. Dennett zde tvrdí, že popisovat experiment na robotech nám může jenom prospět, neboť se tak nemůžeme vymlouvat na naši omezenou znalost lidského mozku. Argument nám tak bude bližší a snáze ho pochopíme. RoboMary je ve stejné situaci jako Jacksonova Mary. Má veškerou výbavu k tomu, aby mohla vnímat barevné objekty, ale kameru měla od svého sestrojení vždy pouze černobílou. Kamera je tedy její jedinou překážkou v barevném vidění. A stejně jako Mary z původního experimentu, se i RoboMary učí vše, co lze znát o barevném vidění robotů jejího druhu. Porovnává i reakce své a ostatních robotů na barevné objekty. Naučí se tak úplně všechno o vidění robotů, kteří jsou schopni rozpoznat milion odstínů všech barev. Dennett přikládá poznámku, že lidské vnímání barev je jistě odlišné od toho, kterým disponují roboti. Taková nuance je však tolerovatelná, jelikož nejdůležitějším bodem je zde fakt, že Mary ví vše. Lidská Mary ví tedy vše o lidském barevném vidění a RoboMary zase o tom robotím.⁵⁸

Následně si RoboMary, na základě svých rozsáhlých znalostí, dokáže vytvořit kód, který aplikuje na své zrakové vnímání. Tento kód umožňuje „obarvit“ objekty, které zachycuje její kamera. Díky jejím znalostem dokáže přiřadit barvy k jednotlivým objektům přesně tak, jak je vnímají roboti. Když se poté RoboMary podívá na banán,

---

⁵⁷ DENNETT, Daniel. „What RoboMary Knows,“ eds. T. Alter, S. Walter, *Phenomenal Concepts and Phenomenal Knowledge, New Essays on Consciousness and Physicalism*, Oxford University Press, 2007, s. 24.

⁵⁸ Tamtéž, s. 25-26.

nejdřív ho uvidí černobílý, ale když na něj použije svoji protézu, jak to nazývá Dennett, aplikuje na banán žlutou barvu. Protéza vyhledá v systému barvu, která je standardně spojována s banány a digitálně banán vloží do správného barevného formátu a správných pixelů. Tuto aplikaci barev pomocí protézy Dennett ztotožňuje s fosfény u lidí, tedy s mžitkami, kterým si způsobujeme, když si promneme oko. Po nějaké době si nechá RoboMary protézu zapnutou pořád a uvidí tak svět v barvách. Když jí nainstalují barevnou kameru místo černobílé, RoboMary se podívá kolem sebe a zjistí, že se nenaučila nic nového. Bude si připadat stejně, jako když měla pouze svoji protézu.⁵⁹

Otázkou zůstává, zda je to pro nás, jakožto lidi, obohacující, hledat důkaz v argumentu týkajícím se robota. Dennett si je ale vědom toho, že pro RoboMary je snadné využít své nově nabyté vědomosti a využít je k poznání barev, zatímco po lidskou Mary to může být složitější, už jen z toho důvodu, že jakožto lidé bez takových vědomostí je nejsme schopni přisoudit ani jí. To ale jenom dokazuje, jak není Jacksonův argument ničím jiným, než apelem na naši intuici.⁶⁰

---

⁵⁹ Tamtéž, s. 26-27.

⁶⁰ Tamtéž.

4. Jacksonův odklon od svého argumentu

Jackson, jakkoli přesvědčivý ve svých původních člancích o myšlenkovém experimentu, se nakonec sám od svého stanoviska vzdálil a argument s Mary označil za neplatný. Poprvé se k tomuto odklonu od vlastních filosofických tezích vyjádřil v krátkém článku *Postscript on Qualia* v roce 1998.

Na začátku tohoto článku Jackson popisuje kvalia na analogii s pohybem. To, jestli můžeme o pohybu zjistit vše, co zjistit lze, na základě všeho, co lze zjistit o pozicích objektů v čase, záleží na empirických faktech, které říkají, jaký náš svět je. Jackson postupem času dospěl k názoru, že totéž platí i o kvaliích a smyslové části psychologie. Například červenost námi pozorované červené barvy může být odvozena z fyzikální podstaty našeho světa.⁶¹ A to je pro Jacksona hlavním důvodem, proč odmítá svůj vlastní myšlenkový experiment. Ten totiž hlásá přesný opak a upřednostňuje zde epifenomenální kvalia nad fyzikálními entitami.

Jackson vyzdvihuje důležitost kauzality, která je pro fyzikalistickou teorii stěžejní. Naše mentální stavy tedy podle něj závisí na těch fyzických a odvíjí se od nich. Zmiňuje stále opakovaný příklad s viděním červené barvy, nebo cítěním bolesti. V původním argumentu předpokládal, že červenou barvu jsme schopni vnímat až při kontaktu s ní. Nyní ale říká, že červenou barvu nebo pocit bolesti si můžeme vybavit i po nějaké době od naší reálné zkušenosti s nimi. Zanechávají nám v paměti stopy, které nejsou dále závislé na empirické zkušenosti. A tyto stopy jsou pro Jacksona dostatečným důkazem pro vyvrácení jeho argumentu.⁶²

Pro Jacksona je důležité se v poznání pravdy řídit následující maximou: naše názory na povahu duševních stavů musejí být odůvodněny kauzálním původem těchto

---

⁶¹ JACKSON, Frank. "Postscript on Qualia." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004, s. 417-418.

⁶² Tamtéž, s. 418

názorů. Jackson, jako by nikdy žádný argument proti fyzikalismu nepřednesl, píše: „Víme, že naše vědomosti o tom, jaké to je, vidět červenou nebo cítit bolest, jsou založeny na fyzikálních příčinách. Víme také, že Maryin přechod z nevědění jaké to je, vidět červenou, do vědění, jaké to je, vidět červenou má příčinné vysvětlení v čistě fyzikálních podmínkách.“⁶³

Stejně jako Dennett začíná Jackson svůj myšlenkový experiment chápat také jako spíše intuitivní, než nějak empiricky doložitelný. Důvodem, proč mnoho lidí stále považuje pouze empirickou zkušenost za kompletní poznání, je podle Jacksona v tom, že smyslové vnímání je snazší pozorovat a analyzovat. Je to to, co zažíváme neustále, bezděčně a je to nejpohodlnější typ poznání. Pouhé smyslové vnímání je také mnohem rychlejší, než racionální uvažování. Dřív si všimnu, že je nějaký předmět kulatý, než že je to druhý největší předmět v místnosti.⁶⁴

Smyslové vnímání nám dává pocit, že nás obohacuje informacemi o vnitřní povaze objektů a situací. Avšak ve skutečnosti nám neumožňuje poznání jejich vnitřní fyzikální stránky. Proto z toho Mary vyvodila, že nahlédla něco víc, než fyzikální podstatu. Opak byl ale pravdou. Mary získala pouze informace skrze své smyslové vjemy a fyzikální podstata jejího vnímání, která je vždy přítomná, jejím nedokonalým smyslům unikla. A proto se tolik lidí stále zastává názoru, že se Mary naučí něco nového. Neboť je mnohem snazší se řídit intuitivními smysly, než se snažit rozumově pojmout něco, na co třeba ani nemáme dostatečné znalosti.⁶⁵

Tento článek zakončuje Jackson tvrzením, že velká část vnitřní podstaty světa stále leží za možnostmi našeho epistemického dosahu. Ale skutečnosti, které o tomto světě známe, se odvíjejí od fyzikální podstaty světa, kterou nám přibližují fyzikální vědy. Odkazuje ještě k závěru článku *Epiphenomenal Qualia*, kde nám nabízí svou

---

⁶³ Tamtéž, s. 418.

⁶⁴ Tamtéž, s. 419.

⁶⁵ Tamtéž.

teorii o mořských slimácích, o které jsem psala v první kapitole. Šlo zde vlastně o to, ukázat, že si nikdy nemůžeme být jistí, jak svět funguje, na jakých základech stojí a zda je někdo nad námi. Na konci *Postscriptu* uvádí, že tyto teorie o slimácích už nejsou žádným důvodem, proč si myslet, že se Mary po svém osvobození naučila něco nového. Mají nás ale upozornit na to, že tu stále *může* být mnoho o podstatě světa, co se Mary, ani my nikdy nedozvíme.⁶⁶

---

⁶⁶ Tamtéž, s. 420.

Závěr

Jacksonův myšlenkový experiment byl přijat tolika zastánci nejenom kvůli kritice fyzikalismu. Chtěli jím hlavně poukázat na to, že lidské vědomí leží za naší schopností porozumění a za limitami racionálního uvažování. Jak jsem zde již jednou psala, je to podle mě špatný přístup, který nás pouze uvrhne v nečinnost. Měli bychom neustále usilovat o poznání, ať už o nás samých, nebo světě kolem nás.

Já jsem v průběhu práce ovšem přemýšlela i nad argumenty vůči Jacksonově původnímu přesvědčení, že v nás je něco, co nepodléhá fyzikálním zákonům. Souhlasím s Dennettem v tom, že si Jackson sám nebyl schopen pod pojmem „veškeré vědění“ představit opravdu veškeré vědění, a proto jeho argument ztroskotal. Zároveň se však stále myslím, že neměl pravdu v tom, jak neustále ztotožňoval vědění o všem s potvrzením fyzikalismu.

Myslím si, že jednou z oblastí, na které je vidět, jak naše vědění závisí na genetice, prostředí a hlavně zkušenosti, je jazyk. Například naše české „ř“ se jen tak někdo nenaučí. Když zůstaneme u pouhé neschopnosti vyslovit tuto souhlásku, nemůžeme z toho přece hned vyvozovat nefunkčnost fyzikalismu. Správná výslovnost všech hlásek ve všech jazycích je závislá na řečových centrech v mozku. Každý člověk je již od narození značně geneticky ovlivněn a výrazně se to projevuje hlavně v řeči. Mnohdy se při seznámení s jiným národem nezvládne naučit nějakou hlásku netypickou pro jeho jazyk, ani po popsání, jak se to má dělat, ani po stém pokusu. Stejně jako Mary se tedy dozví něco nového. On ale dokonce, na rozdíl od Mary, ani po seznámení se s touto hláskou, není schopný ji vyslovit. Má tedy možnost se naučit něco nového, ale stejně toho není schopen. A znamená to snad, že ta určitá hláska není ovlivněna fyzikálně? Je, akorát na schopnost jejího vyslovení působí i další aspekty, nejen fakt, že je ovlivňována centrem v mozku.

Podle mě tedy není důležité zkoumat všechny možné vědomosti na základě fyzikálního působení. Myslím, že fyzikalisté by se měli zaměřit na situace „tady a teď“,

zkoumat z jejich hlediska právě to fyzikální působení, namísto vymyšlení myšlenkových experimentů, ve kterých máme kompletní myšlení o světě. Myšlenkové experimenty, které byly popsány v této práci, nemohou být brány úplně vážně, neboť by se v této oblasti daly realizovat i skutečné experimenty, namísto vymyšlení robotů. Já jsem ale celkově vůči myšlenkovým experimentům skeptická, jelikož jim nelze přisuzovat vysoká vědecká hodnota. Například morální experimentům chybí nějaká pravdivostní hodnota, protože tázaní lidé mohou lhát, dalším kamenem úrazu je otázka, zda se dá vlastně nějaký experiment aplikovat na realitu. Nynější výzkumy tedy také poukazují směrem k prokázání fyzikalismu, ale to mluvíme hlavně o vědě a lékařství. Doufejme, že ani filosofie nebude muset zůstat pouze u svých myšlenkových experimentů.

Použitá literatura

DAVIDSON, Donald. "Knowing One's Own Mind." *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*, vol. 60, no. 3, 1987, pp. 441–458. Dostupné z: www.jstor.org/stable/3131782.

DENNETT, Daniel. *Consciousness Explained*. New York: Back Bay Books/Little, Brown and Company, 1991

DENNETT, Daniel. *Sweet Dreams*. Cambridge: MIT Press, 2005

DENNETT, Daniel. „What RoboMary Knows,“ eds. T. Alter, S. Walter, *Phenomenal Concepts and Phenomenal Knowledge, New Essays on Consciousness and Physicalism*, Oxford University Press, 2007

DRAYSON, Zoe. "The philosophy of phenomenal consciousness." *The Constitution of Phenomenal Consciousness*, Steven M. Miller (ed.). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2015.

CHALMERS, David. *The Conscious Mind: In Search of a Theory of Conscious Experience*. Santa Cruz: Department of Philosophy, University of Carolina, 1995

CHURCHLAND, Paul. "Knowing Qualia: A Reply to Jackson." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004

JACKSON, Frank. "Epiphenomenal Qualia." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004.

JACKSON, Frank. "Foreword: Looking Back on the Knowledge Argument." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004

JACKSON, Frank. "Postscript on Qualia." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004

JACKSON, Frank. *The knowledge argument*. *Richmond Journal of Philosophy*, vol. 1, no. 3, 2003. pp. 6-10

JACKSON, Frank. "What Mary Didn't Know." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004

MELNYK, Andrew. "Physicalism: From Supervenience to Elimination." *Philosophy and Phenomenological Research*, vol. 51, no. 3, 1991, pp. 573–587. Dostupné z: www.jstor.org/stable/2107877.

NAGEL, Thomas. "What Is It Like to Be a Bat?" *The Philosophical Review*, vol. 83, no. 4, 1974, pp. 435–450. Dostupné z: www.jstor.org/stable/2183914.

ROBINSON, William S. "Jackson's Apostasy." *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, vol. 111, no. 3, 2002, pp. 277–293. Dostupné z: www.jstor.org/stable/4321320.

STOLJAR, Daniel, "Physicalism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.). Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/physicalism>

STOLJAR, Daniel a Yujin NAGASAWA. "Introduction." *There's Something About Mary*, Peter Ludlow, Yujin Nagasawa and Daniel Stoljar (eds.). Cambridge: MIT Press, 2004

The Oxford handbook of contemporary philosophy. Frank JACKSON, Michael SMITH (eds). New York, N.Y.: Oxford University Press, 2007, xii, 904 s. ISBN 978-0-19-923476-